

gelmia, on koottava materiaalia, on suoritettava huolellisesti ulkoinen ja sisäinen lähdekriittinen materiaalin tarkastelu, on perustettava tutkimus luotettavimman materiaalin varaan ja on tehtävä johtopäätökset oikein. Mutta lopputulokseen vaikuttavat myös tutkijan persoonallisuus, hänen »oppineisuutensa» ja kokemuksensa, sekä ympäristö, jossa hän elää. Täten »historiallinen totuus» on »monimutkainen sekoitus objektiivisuutta ja subjektiivisuutta, mikä seuraa, kun historialliset tosiseikat esitetään historian tutkijan näkemänä».

Kirjoittajien lukumäärästä ja aineiston runsaudesta johtuu, että teoksen jäsentely ei ole aivan kiinteä, vaan se vaikuttaa rönsyilevältä. Se on silti johdonmukainen ja asiallisesti perusteltavissa. Eri jaksojen lopussa oleva bibliografinen aineisto on huolellisesti valittu ja, koska kyseessä on ranskalainen teos, melko kansainvälisesti laadittu. Tärkeintä ranskalaista, saksalaista ja anglosaksista kirjallisuutta luetellaan, mutta teoksen kokoon nähden valikoimat ovat suppeat. Bibliografista materiaalia olisi saanut olla enemmän.

»L'Histoire et ses méthodes» on arvokas teos ja tervetullut monien maiden tutkijoille. Se on rikas ja monipuolinen johdatus historian tutkimuksen maailmaan. Luulen, että kokenutkin tutkija löytää siitä herätteitä; opiskelun loppuvaiheessa oleville se on hyödyllinen opas. Valitettavasti tämän työn käyttö varsinaisena yliopistollisena kurssikirjana lienee erittäin hankalaa, mikä johtuu sen kielestä, laajuudesta sekä painoasusta. Teos on painettu ohuelle paperille; siten se on saatu mahtumaan pieneen kokoon, mutta tällainen kirja tuskin kestäisi nykyajan ahkerien opiskelijain voimaperäistä tutkiskelua.

HEIKKI KIRKINEN

Liittoutuneiden vv. 1918—1919 Pohjois-Venäjälle suorittaman intervention problematiikkaa

E. M. Halliday, *The Ignorant Armies. The Anglo-American Archangel Expedition 1918—1919.* London 1961. Siv. 232.

Liittoutuneiden ensimmäisen maailmansodan viimeisessä vaiheessa suorittamaa interventiota Pohjois-Venäjälle on tieteellisessä kirjallisuudessa käsitelty suhteellisen vähän verrattuna moniin muihin sen ajan vastaaviin tapahtumiin. Syynä on luultavasti se, että luotettavaa aineistoa on ollut vaikeasti saatavissa ja että tämän yrityksen monet motiivit ja langat ovat kietoutuneet vyyhdiksi, jota ei ole helppo selvittää. Se seikka, että ententevaltiot aikoinaan koettivat naamioida yritystä — myös Yhdysvaltoihin nähden, jolta oli saatava miehistöapua — ja että ne itse aluksi olivat osaksi erheellisten tietojen harhaanjohtamat, on aiheuttanut vääriä johtopäätöksiä, jotka ovat sitkeinä eläneet poliittisessa kirjallisuudessa. Niinpä liittoutu-

neiden, ts. ententevaltojen, taholla perusteltiin Murmanskissa maaliskuussa 1918 tapahtunutta maihinnousua sillä, että saksalaisilla olisi ollut tarkoitus edetä Suomen kautta Jäämerelle ja perustaa sen rannikolle vedenalaisten tukikohta. Tämä on otettu todesta, ja mm. meidän poliittisessa kirjallisuudessaamme tämä harhakäsitys on elänyt sitkeänä. Saksan ulkoministeriön salaisista asiakirjoista käy kuitenkin ilmi, ettei Saksalla keväällä 1918 ollut sellaisia suunnitelmia. Tätä mahdollisuutta ruvettiin Saksan sotilaspöytäkirjoissa harkitsemaan vasta syksyllä 1918 Suomen Petsamoon kohdistuneiden vaatimusten yhteydessä.

Tärkeänä intervention syynä on myös esitetty halu suojella liittoutuneiden maailmansodan aikana Murmanskiin ja Arkangeliin toimittamia sotatarvikkeita, joita Venäjä huonojen kuljetusolojensa vuoksi ei ollut ehtinyt lähettää edelleen itärintamalle. Tämä tuskin oli intervention varsinainen syy. Jos liittoutuneet olisivat todella halunneet saada itselleen nopeasti mainitut sotatarvikevarastot, joita luultavasti kyllä olisi tarvittu länsirintamalla, olisi kai ollut yksinkertaisempaa laivata ne heti maihinnoukun jälkeen pois kuin lähettää Pohjois-Venäjälle 15 000 miestä taistelemaan vuoden ajaksi ja sen jälkeen räjäyttää suurin osa varastoista ilmaan. Ainoa selitys on, että liittoutuneet arvelivat voivansa käyttää varastoja uuden itärintaman muodostamiseksi.

Tähän asti julkaistut asiakirjat ja eräät muistelmateokset ovatkin jo tuoneet paljon selvyttä näihin ristiriitaisuuksiin ja liittoutuneiden todellisiin suunnitelmiin. Amerikkalainen E. M. HALLIDAY on otsikossa mainitussa kirjassaan tehnyt eräänlaisen yhdenvedon mainituista lähteistä ja haastatellut useita amerikkalaisia interventioon osallistuneita veteraaneja. Samalla hän on selventänyt kuvaa Yhdysvaltojen asenteesta yritykseen.

Venäjän vastarinnan luhistuttua vuoden 1917 lopulla Englanti ja Ranska ryhtyivät miettimään keinoja, miten keskusvaltoja voitaisiin estää siirtämästä joukkoja itärintamalta länsirintamalle. Ne tulivat pian vakuuttuneiksi siitä, että ainoa tehokas keino oli intervention aikaansaaminen Venäjälle ja uuden itärintaman muodostaminen. Ententevaltojen miehistöreservit olivat kuitenkin lopussa. Oli siis käytettävä hyväksi vastavallankumouksellisia venäläisiä ja koetettava saada apua myös Yhdysvalloilta. Tässä oli kuitenkin pahin pulma: presidentti Wilson vastusti 14 pykälänsä periaatteiden (6. kohta) mukaisesti kaikkea sekaantumista Venäjän sisäisiin asioihin eikä halunnut kuulla puhuttavan sotilaallisesta interventtiosta. Samaa mieltä oli oikeastaan myös Lloyd George, mutta hän horjui aina tilanteen mukaan. Interventtiota kannattivat toisaalta vaikutusvaltaiset miehet: varusteluministeri Winston Churchill, liittoutuneiden joukkojen ylipäällikkö marsalkka Foch ja brittiläisen imperiumin esikuntapäällikkö Sir Henry Wilson.

Eräät seikat tulivat interventionistien avuksi. Helmikuun lopulla 1918 Murmanskissa sijainnut alueneuvosto ilmeisesti Mannerheimin tunnetun »miekkavalan» pelästyttämänä pyysi Moskovasta lupaa saada järjestää Murmanskin puolustus yhdessä Kuolan vuonossa talvella 1917—18 mailleenglantilaisen laivasto-osaston kanssa, jota komensi amiraali Kemp. Trotski suostui tähän. Kemp liioitteli vaaraa ja pyysi Lontoosta lisävoimia »valkosuomalaisia» ja saksalaisia vastaan. Ulkoministeri Balfour puolestaan pyysi apua Washingtonista. Syynä mainittiin Saksan suurisuuntaiset suunnitelmat Jäämerellä ja Huippuvuorilla ja liittoutuneiden Murmanskissa olevien sotatarvikevarastojen suojele. Presidentti Wilson oli siinä käsityksessä, että mairinnousu Murmanskissa oli välttämätön sotatoimi saksalaisia vastaan ja että neuvostohallitus oli antanut siihen suostumuksensa. Kuitenkin neuvostohallitus jo kesäkuussa Saksan vaatimuksesta käski Murmanskin alueneuvostoa ajamaan liittoutuneiden joukot pois. Siihen ei tämä kuitenkaan pystynyt eikä edes halunnut, koska alueen elintarvikkeiden saanti oli liittoutuneiden varassa. Seuraus oli, että neuvostohallitus julisti alueneuvoston viraltapannuksi ja kansan viholliseksi. Tällä välin amerikkalainen sotalaiva *Olympia* oli pienen joukko-osaston kanssa saapunut Murmansiin ja noussut siellä maihin. Siten Yhdysvallat oli osallistunut interventioon, jota neuvostohallitus vastusti ja joka oli vastoin Wilsonin 14 pykälän periaatteita.

Toinen tärkeä tekijä oli Venäjällä entisistä sotavangeista ym. muodostettu tšekkoslovakialainen legioona, joka Thomas Masarykin johdolla halusi taistella keskusvaltoja vastaan vapautensa puolesta. Liittoutuneiden kanssa sovittiin, että legioona piti kuljetettaman Vladivostokin kautta länsirintamalle, mutta sitten syntyi ententevaltojen piirissä ajatus ohjata osa joukoista Arkangeliin ja saada niistä vahvistusta uutta itärintamaa varten. Ranskan ja Englannin valtiomiesten toimesta laadittiin Yhdysvaltain hallitukselle kirjelmä, jossa selitettiin, että Pohjois-Venäjän satamat oli miehittävä tšekkoslovakialaisten joukkojen vastaanottamiseksi ja pyydettiin, että Yhdysvallat osallistuisi miehitykseen. Presidentti Wilson ja tšekkoslovakialaiset itse olivat siinä käsityksessä, että oli tarkoitus lähettää heidät edelleen länsirintamalle. Sanallakaan ei kirjelmässä puhuttu taistelusta bolševikkeja vastaan, joka oli uuden itärintaman muodostamisen edellytys. Saksa ja neuvostohallitushan olivat kesällä 1918 täydessä yhteisymmärryksessä.

Kolmas tekijä oli kaukoidän tilanne, joka luultavasti lopulta sai Wilsonin taipumaan. Tšekkoslovakialaiset olivat pyytäneet liittoutuneilta apua päästäkseen Vladivostokiin. Ensimmäisenä lähetti sinne Japani joukkoja, jotka kuitenkin olivat enemmän kiinnostuneita Japanin alueellisesta laajentumisesta kuin tšekkoslovakialaisista. Tämä herätti levottomuutta

Washingtonissa, ja japanilaisten vastapainoksi lähetettiin kaukoitään myös amerikkalaisia joukkoja. Niin ollen Yhdysvallat oli joutunut intervention tielle. Kesäkuun puolivälissä 1918 Wilson lopulta allekirjoitti asiakirjan, jonka perusteella muutamia amerikkalaisia pataljoonia oli lähetettävä Pohjois-Venäjälle, so. Arkangeliin. Samana päivänä hän toimitti ententevaltojen hallituksille itse koneella kirjoittamansa muistion, jossa hän selitti Yhdysvaltain asennetta suunniteltuun operaatioon. Yhdysvaltain hallitus, sanottiin siinä, ei voi osallistua Venäjälle tehtävään interventioon eikä hyväksyä sitä. Amerikkalaisia joukkoja voidaan käyttää ainoastaan sotilaallisten varastojen vartiointiin ja tšekkoslovakialaisten joukkojen ąuttamiseksi, jotta ne voisivat ryhtyä menestykselliseen yhteistyöhön slaavilaisen heimolaistensa kanssa ja vahvistaa niitä »itsehallinnon ja itsepuolustuksen pyrkimyksiä, joissa venäläiset itse hyväksyisivät avun». Epäselväksi jää, ketä venäläisiä Wilson oikeastaan tarkoitti. Asiakirja tekee sen vaikutuksen kuin Wilson ei olisi ollut selvillä Venäjällä vallitsevasta tilanteesta tai ei olisi halunnut tunnustaa sitä. Joka tapauksessa on selvää, että hän vastusti amerikkalaisten joukkojen lähettämistä taisteluun neuvostohallitusta vastaan.

Wilsonin päätöksen mukaisesti lähetettiin Arkangeliin 3 taistelupataljoonaa sekä huoltojoukkoja, yhteensä n. 5 000 miestä. Niin pian kuin ne elokuun alussa 1918 saapuivat Arkangeliin, jonka kenraali Poole jo oli miehittänyt 1.8., joutuivat ne siellä hänen komennuksensa alaisiksi. Hänen suunnitelmansa oli edetä nopeasti Arkangelista etelään Vjatkan rautatie-risteykseen saakka (n. 950 km Arkangelista) ja saada siellä yhteys Siperiasta Permin suunnassa eteneviin tšekkoslovakialaisiin rykmenteihin, kuka kistaa bolševikkihallitus ja muodostaa uusi itärintama. Amerikkalaisten joukkojen saavuttua Arkangeliin lähetettiin niistä heti kaksi pataljoonaa syväälle Pohjois-Venäjän suoperäisiin metsiin taisteluasemiin bolševikkeja vastaan. Näin olivat amerikkalaiset joukot joutuneet taisteluun neuvostohallitusta vastaan vastoin Yhdysvaltain hallituksen selvästi lausuttua periaatetta.

Sytä tähän merkilliseen ristiriitaisuuteen on haettava liittoutuneiden kesken vallitsevien suhteiden epäselvyydestä ja siitä ilmeisestä kankeudesta ja epärealistisuudesta, jolla siihen aikaan hoidettiin Yhdysvaltain ulkopoliitikkaa. Yhdysvaltain vielä kesällä ja syksyllä 1918 Venäjällä oleskeleva lähettiläs David R. Francis, joka oli innokas intervention ja kenraali Poolen suunnitelmien kannattaja, lähetti tuhkatihään sotaisia sähköitä Washingtoniin. Sieltä vastattiin kohteliaasti, että lähettilään mielipiteet hyväksyttiin, mutta että amerikkalaisia sotilaita ei saanut käyttää muuhun kuin satamien vartiointiin. Toisaalta huomautettiin, että he olivat kenraali Poolen komennuksen alaisia. Lähettiläälle ei annettu mitään ohjeita,

mitä hänen oikeastaan pitäisi tehdä. Halliday huomauttaa kirjassaan, että tämä sähkösanomien vaihto muistuttaa kahden kuuron henkilön kesken käytyä keskustelua.

Myöhemmässä vaiheessa kenraali Poolen tilalle tuli kenraali Ironside, jolla oli realistisempi käsitys liittoutuneiden sotilaallisista mahdollisuuksista Pohjois-Venäjällä. Maailmansodan päätyttyä ei enää tarvittu uutta itärintamaa. Kysymys oli nyt vastavallankumouksellisten venäläisten auttamisesta heidän taistelussaan neuvostohallitusta vastaan. Se alkoi pian osoittautua hyödyttömäksi ja liittoutuneet halusivat ajoissa vetäytyä leikistä pois. Syksyllä 1919 liittoutuneiden joukot poistuivat Arkangelista.

Yhdysvaltain osallistuminen interventioon on epäilemättä huomattavalla tavalla vaikuttanut amerikkalais-venäläisten suhteiden myöhempään kehitykseen. Niinpä Hrushtshev Amerikan-vierailunsa aikana v. 1959 huomautti, etteivät kommunistit koskaan ole unohtaneet tai antaneet anteeksi sitä, että amerikkalaiset osallistuivat yritykseen kukistaa neuvostohallituksen ollessa ahdinkotilassa. Eräänlaista historian ironiaa on, ettei se itse asiassa ollutkaan silloisen Yhdysvaltain hallituksen tarkoitus.

Hallidayn kirja on mielenkiintoisesti ja hyvin kirjoitettu. Varsinaista uutta siinä on Pohjois-Venäjällä suoritettuihin taisteluihin osallistuneiden veteraanien haastattelutiedot, joiden ansiosta mm. taistelukuvaukset ja selostukset olosuhteista ja liittoutuneiden sotilaiden heille oudossa ympäristössä kokemat monet hankaluudet vaikuttavat autenttisilta. Kansainvälispoliittisissa kysymyksissä Halliday liukkuu hiukan epävarmasti. Kirjoittaja mainitsee (s. 17), että maihinnousu Murmanskissa olisi suoritettu huhtikuussa 1918. Se tapahtui 9. 3. 1918. Suomea koskevat seikat olisivat myös kaivanneet tarkistamista. Niinpä hän (s. 16) Maynardin mukaan (The Murmansk Venture) väittää, että saksalaisia joukkoja oli Suomessa v. 1918 50.000 miestä ja että niiden tarkoitus oli tunkeutua Venäjälle. Samoin hän (s. 93) puhuu Suomen »taantumuksellisesta» hallituksesta, joka suunnittele Pietarin valloitusta.

*

Vaikka Pohjois-Venäjälle suoritettujen intervention päälinjat alkavatkin selvitä, on allekirjoittaneella se vaikutelma, että yrityksen taakse kätkeytyy vielä jotakin, joka kaipaasi lisäselvitystä. Kesällä 1918 kierteli mm. suomalaisissa lehdissä tietoja Englannin aikomuksesta perustaa jonkinlainen puskurivaltio Itä-Karjalaan. Tällainen suunnitelma olikin todella olemassa, ja aloitteentekijäksi mainitaan amiraali Kemp. Suunnitelma raukesi kuitenkin Yhdysvaltain ja Ranskan vastustukseen. Tämä osoittaa joka tapauksessa, että Englannilla oli tiettyjä erikoisintressejä Itä-

Karjalaan nähden. Millaiset nämä erikoisintressit olivat, siitä antaa viitteen tunnetun etelänavantutkijan Sir Ernest Shackletonin omalaatuinen suunnitelma. Shackleton kuului majurina kenraali Maynardin Murmanskissa sijaitsevaan esikuntaan ja toimi siellä eräänlaisena arktisten olosuhteiden tuntijana (hänen suunnittelemansa olivat mm. ns. Shackleton-jalkineet, joita sotilaat erikoisesti vihasivat). Keväällä 1919 Shackleton anoi Pohjois-Venäjän vastavallankumoukselliselta hallitukselta lupaa saada perustaa Murmanskiin toimিনি, jolle myönnettäisiin käyttöoikeus Kuolassa ja Kemin seuduilla löytyviin mineraaleihin ja siellä sijaitseviin metsiin. Pohjois-Venäjän hallitus antoi siihen luvan (tähän liittyvät asiakirjat sisältyvät kokoelmaan *The Red Archives*. London 1929). Kysymyksessä ei suinkaan ollut pieni yritys. Sen osakepääoma oli oleva 1—2 miljoonaa puntaa (1 milj. puntaa teki n. 67 miljoonaa silloista Suomen markkaa, nykymarkoissa 1,9 miljardia). On selvää, että Shackletonilla täytyi olla sellaiseen suunnitelmaan myös englantilaisten viranomaisten lupa ja että sen takana täytyi olla huomattavia rahamiespiirejä. Oliko brittiläisellä politiikalla, joka jo vuosisatoja oli ollut kiinnostunut Pohjois-Venäjän metsistä, jotakin tekemistä tämän Shackletonin Cecil Rhodes-maisen suunnitelman kanssa, on kysymys, johon kaipaisi vahvistusta.

MAUNO JÄÄSKELÄINEN

Yhdysvallat ja Suomi 1939—1944

Robert Sobel, *The Origins of Interventionism. The United States and the Russo-Finnish War*. Bookman. New York 1960. Siv. 185.

Andrew J. Schwartz, *America and the Russo-Finnish War*. Public Affairs Press. Washington 1960. Siv. 92.

Kansallissosialistisen Saksan ja Japanin antautumisesta kuluneen lähes kahden vuosikymmenen aikana on toista maailmansotaa käsittelevä kirjallisuus ehtinyt jo kasvaa ennalta aavistamattomiin mittasuhteisiin. Kansainvälisessä tutkimuksessa on Suomen politiikan käsittely luonnollisesti jäänyt aihepiirin mukaisesti perifeeriseksi ja katkelmalliseksi suurempien ongelmien yhteydessä. Yhdysvaltain ja Suomen välisiä suhteita on tähän mennessä valaistu ennen muuta Langerin ja Gleasonin ansiokkaiden tutkimuksissa »The Challenge to Isolation» ja »The Undeclared War», joita varten Yhdysvaltain State Departmentin arkisto on ollut vapaasti käytettävissä. Koska kuitenkin kysymyksessä on yleisesitys Yhdysvaltain politiikasta toisen maailmansodan aikana, on ymmärrettävää, ettei